

Heteronomna avtonomija družbenih znanosti

Znanstvene politike okoli Sklada

¹ Zanimivo ponazoritev odnosa intervjuvancev, znanstvenih delavcev, do socioloških raziskav pred letom 1989 je v tem, da jih spontano identificirajo kot »socialistične«. Ta percepcija je še vedno živa.

Namen tega članka je opozoriti na težnje, ki so nastale na področju nacionalnega financiranja znanstvenega raziskovanja in v znanstveni politiki v Bolgariji. Glavni poudarek bo namenjen Nacionalnemu znanstvenemu skladu, nekaterim utemeljitvenim dokumentom in načrtom dela ter znanstvenem delu v

družbenih vedah, ki jo je spodbudila ta državna struktura. Genealogija teh praks mora seveda biti predmet precej širšega in podrobnega raziskovanja (ali serije raziskovanj, saj je pomembno ugotoviti zgodovinske razlike med specifikami raznih praks, ki se prekrivajo ali izhajajo iz kontradiktornih procesov). V zvezi s kritično analizo položaja v družbenih znanostih je bilo do zdaj že precej narejenega (glej Dejanova, 2000; Dejanova, 2002; Krastev, 1999; Daskalov, 1998; Koleva, 2001; Koleva, 2006; glej tudi Dejanova, 2001 in bibliografijo na koncu članka). Vprašanje, ki ga tukaj zastavljam, je skromno in omejeno, ker nismo imeli na voljo ne veliko časa ne denarja: v katero smer novi režim (nad)nacionalne znanstvene politike nagiba področje družbenih znanosti? Pred napovedano analizo pa moramo na kratko načrtati kontekst, v katerem se ponazarjajo nove politike na področju znanosti.

Po letu 1989 je sociološko raziskovanje v Bolgariji doživelo pomembne spremembe. S spremembo političnega režima, ki jo nekateri strokovnjaki za tranzicijo opisujejo kot prehod iz totalitarne v demokratično upravljanje države, se je nekdanja uradna partijska ideologija umaknila s področja znanosti. Družbene znanosti, ki naj bi bile prej posrednice režimske politike,¹ so po tem šle skozi različne transformacije, da bi status znanstvenosti oprle na novo legitimnost. To je opaziti na prvi pogled. Visoki inštitut za ekonomijo Karla Marxa se je na primer preimenoval v Univerzo nacionalne in svetovne ekonomije (brez pokrovitelja). Realno ali simbolno sodelovanje s sovjetskimi raziskovalci je postopoma nadomestilo pridruževanje zahodnoevropskim znanstvenim mrežam (ali zgolj želja, saj se vsi niso mogli vključiti). Spremembe so nastale tudi v sistemu financiranja: medtem ko je bilo prej sociološko raziskovanje odvisno

od konkretnih političnih potreb režima, so to vlogo zdaj prevzele razpršene potrebe različnih zahodnih donatorjev. Open Society Foundation, denimo, ima pomembno vlogo pri reorientaciji raziskovalnih interesov v družbenih procesih in pri spremembah znanstvenih paradigem. Na ravni nomenklature je – figurativno rečeno – Karla Marxa zamenjal Karl Popper. Nevladni sektor, kolikor ga sploh je, temu tipu fundacij veliko dolguje za svoj obstoj. Žal je vzpostavljanje liberalne državljanske kulture spremljala vzporedna kultivacija njene administrativno-managerske strani. Kompetitivni princip financiranja so prevzele tudi državne institucije: leta 1990 je bil objavljen prvi javni razpis za financiranje znanstvenega raziskovanja iz državnega proračuna (poleg subvencij, katerih namen je vzdrževanje že obstoječih znanstvenih institucij). V poznih devetdesetih letih je postalo jasno, da je pisanje projektov postalo »poklic« za nekatere skupine ljudi (Daskalov) ter da obstaja tržna niša za tovrstne aktivnosti.

Projektno financiranje socioloških študij je prevzelo skoraj perverzno obliko. Samo polje družbenih znanosti je bilo videti fragmentirano, razbito na različne skupine, ki se med seboj niti ne poznajo, niti na noben način ne sodelujejo. Stopnjo transformacije v samih institucijah bi lahko bolje analizirali z uporabo modela teorije odvisnosti. Taka analiza bi lahko razkrila zapletena razmerja in kontinuitete znotraj institucionalnih struktur – tisto, kar formula tranzicije »od totalitarizma do demokracije« nujno spregleda. Ta pristop bi lahko znatno obogatil razpravo in pojasnil genealogijo številnih procesov, ki se jih bomo dotaknili.

Znanstveno raziskovanje – nacionalna prioriteta

Od leta 1999 je čedalje težje govoriti o ločenosti nacionalne znanosti od globalnih procesov na polju vednosti. A hkrati se diskurzi, ki poudarjajo zunanjo pozicijo bolgarskih znanstvenikov vis-à-vis teh procesov, še naprej širijo. Kljub znatnemu sodelovanju bolgarskih znanstvenih skupin v okvirnih programih Evropske unije, ki ga je med svojim zadnjim obiskom Sofije opisal evropski komisar za znanost in raziskave Janez Potočnik (po podatkih ministrstva za izobraževanje in znanost je Bolgarija v 6. okvirnem programu za več kot 250 projektov dobila finančno podporo v skupni vrednosti 22 milijonov evrov² (Dnevnik, 11/04/2006)), ljudje govorijo o »hirajoči« ali celo o »odsotni znanosti«; neoliberalni ekonomisti navajajo svetovno lestvico, po kateri država po kazalnikih, kot so denimo »izobrazba in usposabljanje«, »tehnološka pripravljenost« in »inovacije«, »nezavidljivo« niha med 62. in 87. mestom (Angelov, 2006; Georgiev, 2006; Jordanova, 2006). Globalizacijo znanstvene produkcije opisujejo celo kot »cunami družbe znanja«, v katerem bo Bolgarija »bodisi znala skočiti v vodo in se integrirati ali pa jo bo v celoti odneslo«. (Kokinov, 2006: 157) V tej poplavi zaskrbljenih in apokaliptičnih diskurzov je ena glavnih mest kritik in predlogov država – bodisi kot pozitivni (potreba po povečanju finančnih sredstev za nacionalno znanost) bodisi kot negativni dejavnik (da ne daje avtonomije univerzam in znanstvenim inštitutom; s svojimi umetnimi in konservativnimi ukrepi in ideologijo naj bi ovirala naravno integracijo znanosti v nadnacionalne mreže). Glede na to se moramo vprašati, kje je resnično mesto in kakšna je vloga bolgarske države pri znanstvenem raziskovalnem delu, kakšne so politike ključnih institucij, ki so odgovorne za to dejavnost – ministrstva za izobrazbo in znanost? V kakšnem smislu državna politika na področju znanosti zaostaja za svetovnimi procesi? Ali se znanstveniki sami prilagajajo novim prioritetam, kljub ukrepom države, ali pa sodelujejo v političnem režimu in z ministrskimi službami ustvarjajo politične razmere? Po drugi strani

³ To oceno je v poročilu iz leta 2005 nadomestila zahteva, da Bolgarija zagotovi dodatno osebje za aktivnosti v povezavi z okvirnim programom. (*Monitoring Report of the European Commission*, 2005, poglavje 17)

⁴ Kjer mora biti konkretno »novo« znanstveno znanje organsko povezano s prvim odstavkom, torej mora pomeniti rešitev konkretnega družbeno/političnega in tehnološkega problema.

⁵ Sama Evropska unija je svoj model zasnovala po zgledu ZDA, ki investira 2,6 % v znanstveno-raziskovalno delo.

je pomembno izmeriti stopnjo sprememb v državnih politikah na področju znanosti in produkcije znanosti, saj je večina udeležencev s tega področja – inštituti, šole za visoko izobraževanje – neposredno odvisnih od prerazporeditve državnih sredstev.

Leto 1999 je bilo, kot rečeno, odločilno za oblikovanje okvira, skozi katerega država razume in organizira znanstveno raziskovanje. Bolgarija je 1. septembra 1999 postala polnopravna članica 5. okvirnega programa Evropske unije, prevzela pa je že tudi večji del obstoječega pravnega reda EU. Ker specifični *acquis* na tem področju ne zahteva nobenega prenosa evropskega pravnega reda v nacionalnega, temveč zgolj zadostno infrastrukturo, učinkovite institucije in »visokokakovostne« raziskovalce, ki so se sposobni pridružiti mednarodnim skupinam, je bilo 17. poglavje: Znanost

in raziskovalna dejavnost eno prvih začasno zaprtih poglavij v procesu približevanja EU (16. junij 2000) in eno prvih, do katerega je država zavzela stališče: da sprejme in implementira celotno evropsko zakonodajo na tem področju. Na kratko, država se je zavezala, da bo izpeljala nujne spremembe in ustrezne politične vsebine za harmonizacijo bolgarskih znanstvenih praks z evropskimi. Četudi so bili izsledki evalvacije v času do zaprtja poglavja relativno pozitivni – »graditev potrebne infrastrukture za implementacijo evropskega pravnega reda, ki bo v celoti vpeljan na datum bolgarske pridružitve EU«, je Evropska komisija v poročilu z naslovom »Načrt dela za Bolgarijo in Romunijo« 13. novembra 2002 zapisala, da »naj Bolgarija dodatno skrb nameni okrepitevi administrativne sposobnosti ter infrastrukture v povezavi z raziskovalno dejavnostjo in tako poveča koristi iz sodelovanja v okviru pomembnih okvirnih programov komisije, vključno s 6. okvirnim programom, za pristop h kateremu je bil sporazum že podpisan« (Communication, 2002).³ Razhajanje med uradnimi diskurzbi bi bilo samo po sebi zanimiv problem; a nas na tem mestu zanimajo nova politična prizadevanja, ki jih je bolgarska država pokazala, da bi izpolnila zahteve Evropske komisije. Drugega oktobra 2003 je začel veljati Zakon o promociji znanstvenega raziskovanja. Ta je bil podlaga za Nacionalno strategijo znanstveno-raziskovalnega dela 2005–2013, ki je bila sprejeta naslednje leto. Poskusil bom začrtati osnovna načela, ki naj bi v prihodnje usmerjala nacionalno politiko na področju znanosti.

Namen zakona je vzpostavitev načel in mehanizmov politike države na področju promocije znanstvenega raziskovanja v Bolgariji. Eden njegovih učinkov je, da morajo biti raziskovalne teme, če naj spadajo v okvir strateških državnih prioritet, povezane z naslednjimi temami: »Reševanje pomembnih problemov države na področjih ekonomije, družbenih procesov in človeških virov«, »Nacionalna identiteta, bolgarska zgodovina in kultura«, »Razvoj inženirskih znanosti« in »Ustvarjanje novega znanstvenega znanja«.⁴ Skladno s tem zakonom se v zgoraj omenjeni Nacionalni strategiji znanstveno-raziskovalnega dela izraža okvir, ki naj bi ga državne politike razvile in ohranjale. Dokler govorimo o administrativnih odločitvah, je sinhronizacija popolna in vsa politična razhajanja in preference odloženi na poznejši čas.

Prvi in najpomembnejši cilj strategije je formiranje »dolgoročne nacionalne znanstvene politike« in vzpostavitev »novih mehanizmov financiranja«. Osnovno izhodišče in referenca je seveda Bruselj. Kot glavna slabost politične konjunktore je prepoznan majhen delež bruto družbenega proizvoda, ki je namenjen znanosti – 0,4 odstotka, medtem ko je povprečje Evropske unije 1,96 odstotka. Priporočilo evropske komisije po lizbonski strategiji je tri odstotke, od katerih naj bi dve tretjini zagotovilo gospodarstvo.⁵ Ena ključnih točk strategije je ravno

⁶ Sedem od devetih projektov, ki so na razpisu dobili sredstva Nacionalnega znanstvenega sklada, je neposredno povezanih s problemi bolgarske nacionalne identitete. Nekaj naslovov: »Bolgarsko dvajseto stoletje«, »Kolektivni spomin in nacionalna identiteta«, »Nacionalni stereotipi, nacionalna identiteta in sprejemanje drugih: interkulturalna perspektiva«, »Ekonomska imigracija v Bolgariji in nacionalna identiteta«, »Ali obstaja bolgarski etnični model?«

v tem, da bi morala država omogočiti in spodbujati sodelovanje med ekonomskimi in znanstvenimi subjekti. Na primer s tem, da bi zagotovila davčne spodbude za podjetja, ki investirajo v znanost. Ideja je, da bi oblikovali želeno »sinergijo« med »industrijo« in »znanostjo«, s čimer bi raziskovanje postalo osnovni vir napredka (formula R & D) in tudi povezava med raziskovanjem in inovacijo: s strategijo naj bi ta povezava omogočila merjenje, »kakšno korist ima družba od znanstvenih rezultatov«). To ima svoj pomen tudi pri definiranju finančnih prioritet, ki naj bi bile seveda sinhronizirane s trenutnimi prednostnimi področji Evropske unije. Del politike Nacionalnega znanstvenega sklada, za katerega je implementacija nacionalne strategije normativna obveza, bodo naslednje prioritete: »Informacijske tehnologije«, »Novi materiali in tehnologije«, »Kmetijske in medicinske biološke raziskave« in »Nacionalna identiteta in kulturna dediščina«, tema, ki je rezervirana za humanistične in družbene znanosti. (Glede na to, da je v 6. okvirnem programu tematska prioriteta s področja teh znanosti »Državljan in upravljanje v družbi znanja«, je to dokaj presenetljivo.) Znanstveniki s področja humanistike in družboslovja so tako potisnjeni v prioriteto raziskovanje na področju, kjer za oceno rezultatov ni mogoče uporabiti besede »tehnologija« (vsaj uradno ne). Žal pa poudarek na nacionalni identiteti in ukvarjanju z nacionalno (formulacija se nanaša izključno na bolgarsko nacionalno identiteto) kulturno dediščino soglasno nakazuje, da mora biti v teh znanostih produkcija ideološka, da torej podpira in reproducira legitimno različico nacionalne identitete, heroično preteklost (objektivizirano v dediščini), da pomaga pri rešitvi identitetnih vprašanj v kontekstu globalizacije, da pomeni kulturni potencial nacionalne države. (Sodeč po projektnih smernicah za tematski razpis za nacionalno identiteto razpis »želi stimulirati znanstvene in aplikativne študije za ohranitev in razvoj bolgarske nacionalne identitete v procesu evropske integracije in globalizacije«, ki naj vodi v »konsistentno dolgoročno državno politiko«⁶.)

Tukaj lahko zgrabimo ideološki pomen »znanosti« kot gole operacionalizacije: strategija znanstveno raziskovanje konceptualizira kot nacionalni vir, ki naj bi v polnem soglasju z vzpostavljenimi nacionalno ideologijo »ohranjala tradicijo razvijanja starih nacionalnih vrednot – med njimi znanost in izobrazba, ki sta globoko vgrajeni v naš nacionalni duh in kulturo«. (Nacionalna strategija, 2004: 3) Finančni viri so skladno z zgoraj zapisanim razporejeni »glede na področja, ki so pomembna za ekonomijo in družbo« (ibid, 17).

Poleg tako imenovane »nacionalistične« vizije znanosti obstaja tudi tista »integrativna«: nacionalna znanstvena politika mora izpolniti zavezo po vzpostavitvi evropskega raziskovalnega področja, realizacijo Bolonjske deklaracije in Lizbonske strategije za ekonomski in družbeni preporod v Evropi, ki ji je Bolgarija pomagala pri nastanku. Nacionalna strategija mora na eni strani »pripomoči k integraciji Bolgarije z razvitimi evropskimi državami« tako, da za ključni kazalnik učinkovitosti postavi »uporabo znanstvenega znanja na mednarodnem trgu izdelkov, tehnologij in storitev«. V okviru tako zastavljenega programa bodo za legitimnost in regulacijo vsake dejavnosti poskrbeli »neodvisni mednarodni strokovnjaki«, ki bodo vsako drugo leto pripravili ocene, identificirali probleme in oblikovali predloge »za doseganje evropskih standardov pri zahtevah glede znanstvene aktivnosti« (ibid.: 18).

Smernice, ki jim morajo slediti nacionalne znanstvene politike, so tako postavljene, perspektive so jasne, mehanizmi in cilji kodificirani. A razprave v zvezi s strategijo in Zakonom za promocijo znanstvenega raziskovanja nikoli ni bilo. Odločitve so bile sprejete na ravni političnih

⁷ <http://www.cris.government.bg/public/Main.do>
<http://www.cris.government.bg/public/Main.do>

⁸ http://ec.europa.eu/research/social-sciences/index_en.htm
http://ec.europa.eu/research/social-sciences/index_en.htm

institucij brez razprave, od znanstvenikov in znanstvenic pa je bilo pričakovati, da bodo načela in zahteve programa prevzeli, prioritete pa v imenu nacionalne prihodnosti vzeli za svoje. Seveda če upajo na državno podporo ob že fiksirani proračunski politiki. Jasno je zapisana tudi ambicija poenotenja in podreditve nacionalne znanstvene produkcije dominantni tržno usmerjeni

logiki ekonomskega razvoja: »Na nacionalni ravni strategija prinaša znanstvenim organizacijam, univerzam in raziskovalni skupnosti okvir, v katerem lahko oblikujejo svoje poglede in načrte za participacijo v aktivnostih znanstvenega raziskovanja«. (ibid.: 7); »... implementirana bo z aktivnim sodelovanjem znanstvene skupnosti in uporabnikov rezultatov znanstvene dejavnosti« (ibid.: 25). Treba jo je le še implementirati z nujnimi inovacijami. Za »podporo projektov in aktivnosti znanstvenega raziskovanja« je bil leta 2003 ustanovljen Nacionalni znanstveni sklad.

Nacionalni znanstveni sklad

Kot rečeno, Sklad je organizacijsko del ministrstva za izobrazbo in znanost s sedežem v Sofiji. Najprej se je imenoval Nacionalni svet za znanstveno raziskovalno delo, vodil ga je minister za izobraževanje in znanost, aktivnosti Sklada pa so podpirale skupine strokovnjakov iz visokega šolstva in raznih inštitutov bolgarske akademije znanosti (BAZ). Opiram se zgolj na poročila za leta 2003–2005, saj nisem dobil dostopa do arhivov sklada: upošteval sem podatke o razpisih in zanje namenjena sredstva, projekte s tega področja, ki so glede na podatke iz registra znanstvene dejavnosti v Bolgariji⁷ prejeli finančna sredstva, in poročila o aktivnostih raziskovalnih projektov Inštituta za sociologijo pri BAZ v teh treh letih. Izbral sem to institucijo, ker je razmeroma aktivnejša na tem področju v primerjavi z univerzami. Visokošolske ustanove so leta 2004 na primer pripravile le dve od enajstih prijav projektov na področju družbenih in humanističnih znanosti (glej Nacionalni znanstveni sklad 2004 in 2005).

Povedali smo že, da so tako politike ministrstva za izobraževanje in znanost kot Nacionalnega znanstvenega sklada usklajene z okvirnimi programi Evropske unije. V tem pogledu se njihovo razumevanje družbenih znanosti v veliki meri ujema z razumevanjem, ki ga goji EU. V večini primerov je znanstveno raziskovanje na tem področju usmerjeno na probleme družbene, kulturne in politične narave, tematska usmeritev pa se je prilagodila programskim prioriteta. Naj na kratko citiramo opredelitev Evropske komisije: »Raziskovalno delo v družbenih in humanističnih znanostih lahko priskrbi rešitve, na primer, vprašanj, ki zadevajo spremembe življenjskih razmer, trenutne ekonomske trende in migracijske tokove, spremembe dela in vloge moških in žensk, starosti prebivalstva, potrebe po novih oblikah upravljanja, vplive multilingvizma, vrednot, religije, zgodovine in umetnosti na konstrukcijo Evrope itd. Igra torej ključno vlogo pri formulaciji in implementaciji politik na vseh ravneh, vključno z evropsko« (poudarek M.H.).⁸

Družbene znanosti morajo ponuditi rešitve za pereče probleme sodobnih družb tako, da delajo primerne analize in pomagajo pri razvoju politik, ki se zdijo sprejemljive in učinkovite. Toda niso raziskovalci tisti, ki identificirajo problematična polja in pričakovane rezultate, temveč so ti vnaprej določeni glede na prioritete okvirnih programov. To vodi k suspenzu enega temeljnih pogojev sociološke aktivnosti – da naj bi o polju proučevanja in namenih sociološke študije odločali sami znanstveniki. Četudi niti v uradnih dokumentih sklada v strategiji ali v zakonu ni nobene konkretne definicije družbenih znanosti, teme posameznih

programov in razpisov namigujejo na zelene cilje in racionalizacije raziskovanja. Prioritetni nacionalni znanstveni program, na katerega se lahko prijavijo znanstveniki s področja družbenih znanosti, so »Bolgarska družba – del Evrope«, do neke mere pa tudi »Informacijska družba« (raziskovalni projekti morajo biti namreč tehnološko usmerjeni). V letnih razpisih za »Znanstveno raziskovanje« se družbene znanosti ocenjuje glede na prioriteto, ki je zapisana v Strategiji znanstvenega raziskovalnega dela – »Nacionalna identiteta in kulturna dediščina«.

Sklad ni abstrakcija, temveč realna institucija, ki financira znanstveno delo, sociologi (figurativno rečeno) zavijajo rokave in poskušajo ustreči njegovim zahtevam. Poročila Inštituta za sociologijo (IS) pri bolgarski akademiji znanosti navajajo, da je Sklad v letu 2003 podprl naslednje projekte: »Determinante politične podpore in politične alienacije Bolgarov deset let po začetku sistemskih sprememb v Bolgariji«, »Krizni razvoj, psiho-socialne identitete in nekompatibilnost interpretacij: primer Kosova«, »Bolgarski študenti in informacijske tehnologije: odnos do imigracije ali dela v Bolgariji«, »Bolgarija – Makedonija: problemi novega tipa državnih odnosov«. Te so leta 2004 zamenjali »Socialne dimenzije in posledice transformacije ter prilagoditve v procesu integracije«, »H grajenju skupnega evropskega znanstvenega in tehnološkega prostora: institucionalizacija etike v znanstveni politiki« in »Sociološki in drugi socialni (ekonomski, etnološki) vidiki bolgarskega pristopa k EU«. V letu 2005 pa: »Evropska izkušnja pri prenosu znanstvenih rezultatov v družbeno prakso in možnosti njene aplikacije v Bolgariji«, »K desegregaciji bolgarske šole: izobraževalne politike in družbene tehnologije za preprečevanje romskega osipa«. Na prvi pogled je očitna čedalje večja instrumentalna usmeritev projektov v premagovanje socialnih problemov bolgarske družbe, izmišljanje ali prenos dobrih praks in – kar je še vedno zgolj priporočilo državnih institucij in Evropske komisije – komercializacija, torej usmeritev v potrebo raznih ekonomskih akterjev.⁹ Ta trend se v znanstvenem raziskovanju na področju družbenih znanosti še oblikuje, zato njegova uporabnost za podjetja in državne institucije še ni izdelana kot pri naravoslovnih ali tehničnih znanostih, zato je ta vidik za zdaj manj pomemben. Sodeč po letnem poročilu Nacionalnega znanstvenega sklada so na vrhu seznama kemija, fizika in geografija, za njimi medicina, biologija in kmetijske znanosti. Ta področja so prejela tudi največ denarja za projektno financiranje. To hkrati vodi k sistematičnemu podcenjevanju družbenih znanosti; nesorazmernost je pripeljala do uradnega sklepa, da »to kaže, katera področja znanosti se razvijajo intenzivneje in imajo največjo koncentracijo resnega znanstvenega potenciala, torej usposobljene znanstvene skupine in znanstvene rezultate raziskovalnega dela. Kaže tudi, na katerih področjih so znanstveniki fleksibilno sprejeli sodobna načela projektnega financiranja v znanosti«. (Nacionalni raziskovalni sklad, 2005: 20) Kakovost znanstvenega dela je povezana s sprejetjem prej začrtanih meril Nacionalnega raziskovalnega sklada, skupaj s spodobnostjo se prilagoditi in ukrojititi raziskovalne interese po vsakodnevnih prioritetah. To začrtuje novo uradno hierarhijo znanstvenih področij in disciplin, kjer družbene (in humanistične) znanosti delujejo okorno, kot marginalizirane, nereformirane in težka aplikativne, ki zato zelo malenkostno prispevajo k ekonomskemu razvoju. Razočaranja večine naših intervjuvancev z znanstveno politiko Sklada ni težko razumeti. In kljub temu imajo formulacije, kot so tiste zgoraj, posredno močno performativno moč, saj spremembe v sistemu vrednot spreminjajo tudi mentaliteto in težnje znanstvenih praks, tudi na tistih »zaostalih« področjih.

⁹ Indikator za institucionalizacijo te zahteve in njen preboj je mogoče najti v obvezni točki o »aplikativnosti« v vprašalniku za projektno evalvacijo z naslovom »Praktična aplikativnost«, po letu 2004 pa »Nacionalni pomen raziskovalnih projektov in njihove aplikativnosti«; v poročilu Inštituta za sociologijo za leto 2004 (ki ga v poročilu za leto 2003 ni) pa v točki »Odnos z industrijo in gospodarstvom (aplikativnost)«. Od vseh projektov, ki so potekali v letih 2005 in 2004, je samo eden poročal o takem odnosu.

Sklep

Poskušal sem pokazati enega izmed učinkov strukturnih vzročnih povezav na ravni objektivnih pozicij in subjektivnih interpretacij v položaju, v katerem različni akterji, diskurzi in prakse interaktivno delujejo in se prevajajo drug v drugega ter tako oblikujejo nove (vedno nestabilne) entitete. Politična enotnost ministrstva za izobrazbo in znanost z Evropsko komisijo ustvarja razmere, v katerih so družbene znanosti ponovno zelo odvisne od zahtev in prioritet, ki so jim tuje. Težko priborjena »relativna avtonomija« od nekoč dominantnega historičnega materializma (glej Koleva, 2006) v primeru bolgarske sociologije je pred tem, da bo suspendirana v korist nove »avtonomije«, ki je paradokсно odvisna od konformnosti in prilagoditve samih družbenih znanstvenikov na novo vzpostavljenim političnim in ekonomskim merilom za vzpostavitev »družbe znanja« po modelu kapitalističnih tržnih odnosov. Tako je bil ponovno vzpostavljen režim heteronomne avtonomije – ki se od istega režima v socializmu razlikuje po usmeritvi in moči – kjer je administrativna kategorija »družbene znanosti« igrala vlogo konstitutivnega načela na področju in njegovi logiki delovanja za zadostitev zunanjim (torej neznanstvenim) zahtevam. Pojem heteronomne avtonomije poskuša ujeti ravno ta proces zunanje prisile in iz nje izhajajočega osiromašenja socioloških študij za priložnost, da bi same vzpostavile relativno avtonomijo z definicijo svojega predmeta proučevanja; da bi izbrale primerne metodologije, ki bi omogočale podrobno analizo raznih problemov za obdobje, tudi daljše od petih let (administrativna omejitev za znanstveno-raziskovalno delo); da bi oblikovale javnost znanstveno-raziskovalnega dela; da bi imele možnost za samorefleksijo – specifični privilegij družbenih znanosti, da objektivizira tako lastno prakso kot prakso drugih znanosti (glej Bourdieu, 2001). Na kratko, gre za proces osiromašenja znanstvenega polja za njegovo relativno samostojno zakonitost, s tem da se ga postavi v odvisnost od zakonitosti drugega polja; pri družbenih znanostih v Bolgariji je to najprej zakonitost političnega, ki vsili svoje lastno načelo percepcije in s tem vpliva na družbeno. Kot smo že omenili v primeru teme »Nacionalna identiteta«, morajo družbene znanosti pripomoči k redefiniciji bolgarske nacionalne identitete v okviru evropske integracije, da bi »ohranile« značaj, ki naj bi bil legitimen v novem političnem in kulturnem položaju, da bi demonstrirale kulturno bližino (a tudi specifičnost) bolgarske družbe z vrednotami evropske civilizacije, kar naj bi bila tudi priložnost za evropsko identifikacijo bolgarskih državljanov z Evropo. In vendar Nacionalnega znanstvenega sklada ne zanima, kako je mogoče razmišljati o nacionalni identiteti v razmerah migracijskih tokov, prenašanja tujih kulturnih oblik in zato raznih skupinskih in celo generacijskih identifikacij ali diferenciacij, saj ta premislek nasprotuje enotnosti, ki naj bi bila vzpostavljena. To pomeni, da ta problem naj ne bi bil predmet interesa družbenih znanstvenikov, vsaj ne tistih, ki se prijavljajo na Sklad. Ta položaj praktične orientacije v smeri političnih ciljev najbolje opisuje Michel Freitag: »Za družbene znanosti delovanje in vedenje, imeti sposobnost in vednost, obstajati in napovedovati se združita v enotnost teorije in prakse« (Freitag, 1995: 17–18). Toda če izpeljemo sklep iz vsega tega, je bil vzpostavljen nov koncept znanosti, ki distribuira znanstveni potencial glede na heteronomno načelo – možnost aplikacije produkcije in priložnost za »sinergijo« z neznanstvenimi strukturami (političnimi in ekonomskimi). Tako je nova avtonomija znanstvenih struktur, ki je bila cilj vseh reform od začetka Lizbonske strategije, v resnici prenos odvisnosti znanstvenega raziskovanja od korporacij in nadnacionalnih struktur.

Zakaj prihaja do tega? Mislim, da je Bourdieu našel pomembno razlago te odvisnosti družbenih znanosti: »Družbene znanosti, in čisto posebej še sociologija, imajo objekt, ki je

preveč pomemben (zadeva vse, začenši z mogočneži), preveč žgoč, da bi ga lahko pustili njim na voljo, ga prepustili zgolj njihovemu zakonu, preveč pomemben in preveč žgoč iz zorne točke družbenega življenja, družbenega reda in simboličnega reda, da bi jim bila podeljena enaka stopnja avtonomije kakor drugim znanostim in da bi jim bil odobren monopol nad produkcijo resnice. [...] Družbena znanost je potemtakem še posebej izpostavljena heteronomiji zategadelj, ker je pri njej zunanji pritisk posebno močan in ker je notranje razmere avtonomije zelo težko vzpostaviti (zlasti z uveljavitvijo pravice do vstopa).« (Bourdieu, 2004: 136–137)

Bolgarski primer ni nič kaj poseben; podobni procesi se dogajajo na področjih, ki jih tradicionalno opisujejo kot »center«. Videti je, da je tehnokratizacija družbenih znanosti skupen problem, ne samo specifičnost nekaterih regij. Veliko študij kaže, da gredo v Franciji (in ne samo tam) te znanosti skozi zelo podobne spremembe. Ali ne potrebujemo v takih primerih bolj finih instrumentov, da bi ujeli posebnosti, ki so zunaj velikih opozicij kot »center/periferija«, tistih, ki bi videli, da »je center že na periferiji in periferija v centru« (Roland Robertson). Če bi se usmerili na te hibridne situacije, bi pokazali nov model distribucije znanstvenega kapitala in hkratno nastajanje novih dominacij in neenakosti, ki jih prej ni bilo mogoče videti ali jih ni bilo.

Prevedel Andrej Pavlišič

Literatura

- ANGELOV, G. (2006): Zašto ne e konkurentna balgarskata ikonomika (Zakaj bolgarska ekonomija ni kompetitivna). Dnevnik, 02. 10.
- BOURDIEU, P. (2001) Science de la science et reflexivité. Pariz, ed. Raison d'agir.
- BOURDIEU, P. (2004): Znanost o znanosti in refleksivnost. Ljubljana, Liberalna akademija.
- COMMUNICATION (2002): Communication from the Commission to the Council and the European Parliament. Roadmaps for Bulgaria and Romania. Brussels.
- DASKALOV, R. (1998): Meždu iztoka i zapada. Balgarskite kulturni dilemi (Med vzhodom in zahodom. Bolgarske kulturne dileme). Sofija, LIK.
- DE MONTLIBERT, G. (2004): Savoir à vendre. Pariz, ed. Raison d'agir.
- DEJANOVA, L. (2000): Nevazmožnata kritičeska publicnost (Nemožnost kritične javne sfere). LOZANOV, G., L. DEYANOVA, O. SPASSOV (ur.): Medii i prehod (Mediji in tranzicija), Sofija.
- DEJANOVA, L. (2001): Les combats pour la sociologie. Transitions, 1/2001.
- DEJANOVA, L. (2002): Les expertises à la croisée des chemins balkaniques. BOUCHER, J., THÉRIAULT, J. Y. (ur.): Petites sociétés et minorités nationales, Québec, Presses de l'Université de Québec.
- ES šte finansira naučiproekti v osem sektora (EU bo financirala znanstvene projekte z osem področij). Dnevnik, 11/04/2006.
- FP6 2002: Šesta ramkova programa na kratko (Šesti okvirni program na kratko).
- FREITAG, M. (1995): Le naufrage de l'université. Pariz, ed. La Découverte.
- GEORGIEV, V. (2006): V ES s bolna nauka i niskokačestveno visše obrazovanje (V EU z bolešno znanostjo in visokim izobraževanjem slabe kvalitete). Dnevnik, 10. 01.
- KOKINOV, B. (2006): Šte stane li Balgaria čast ot ikonomikata, osnovana na znaniето (Bo Bolgarija del na znanju temelječe družbe). Critique and humanism, št. 1, str. 147-157

- KOLEVA, S. (2001): La sociologie bulgare de 1950 à 1970: l'histoire d'une construction intellectuelle
BOUCHER, J., G. FOTEV, S. KOLEVA (ur.): Mutations de société et quête de sense. Une rencontre entre des sociologues bulgares et québécois. Sofija, ed. LIK.
- KOLEVA, S. (2006): Sociologija kato projekt. Naučna identičnost i socialni predizvikatelstva v Balgaria, 1945–1989 (Sociologija kot projekt. Znanstvena identiteta in družbeni izzivi v Bolgariji 1945–1989). Sofija, Pensoft.
- KRASTEV, I. (1999): The Liberal Estate. Reflections on the Politics of Think Tanks in Central and Eastern Europe. East Central Europe, let. 26, 1. del, str. 35–53, Budimpešta.
- MONITORING REPORT (2005): EU monitoring report for Bulgaria.
- NACIONALEN FOND 'NAUČNI IZSLEDVANIA' (2005): Godišen doklad (Letno poročilo).
- NACIONALEN FOND 'NAUČNI IZSLEDVANIA' (2003): Godišen doklad (Letno poročilo).
- NACIONALEN FOND 'NAUČNI IZSLEDVANIA' (2004): Godišen doklad (Letno poročilo).
- NACIONALNA STRATEGIA ZA NAUČNITE IZSLEDVANIA V PERIODA 2005–2013 (Nacionalna strategija za znanstvene raziskave v obdobju 2005–2013).
- JORDANOVA, L. (2006): Nauka i višje obrazovanje – tema tabu v Balgaria (Znanost in visoko izobraževanje – tabu tema v Bolgariji). Dnevnik, 13.02.
- ECONOMIES DE LA RECHERCHE, ACTES DE LA RECHERCHE EN SCIENCES SOCIALES, št. 164, sept. 2006.